

ULUSLARARASI İKTİSAT

Dış ödemeler bilançosu, bir ekonomide yerleşik sakinlerin, yabancı ülkelerde yerleşik sakinlerle belirli bir zaman dönemi içinde gerçekleştirdikleri her türlü ekonomik işlemin sistematik bir kayıdır. **Özellikleri:**

- Ödemeler bilançosuna kaydedilen işlemlerde yurttaşlık değil, ülkede yerleşik sakin olma ilkesi esastır. Yerleşiklik ilkesinin bazı istisnaları olabilir. Örneğin yabancı elçiliklerde çalışan diplomatlar,
- Kaydedilecek işlemlerin “ekonomik olma” özelliğidir.
- Ödemeler bilançosu bir akım değişkendir. Yani zaman içinde belirli süreler içinde gerçekleştirilen işlemlerin kayıdır. Genellikle bir yıllık, üç aylık veya birer aylık dönemler için oluşturulurlar.
- İşlemlerin sistematik bir şekilde kaydedilmesidir.

Bu noktada ödemeler bilançosundaki işlemler yapılış amacına bağlı olarak “otonom işlemler” ve “denkleştirici işlemler” şeklinde ayrılabilir.

Ödemeler Bilançosu Neden Önemlidir? Ülkenin döviz gelir ve giderleri arasında sürdürülebilir bir denge ilişkisinin mevcudiyeti, o ülkenin ekonomik ve mali itibarının önemli bir göstergesidir. Ödemeler bilançosunun genel durumu ve bazı ana hesap gruplarının bilançosu ile fiyatlar genel seviyesi, millî gelir ve istihdam düzeyi, işsizlik oranı ve benzeri birçok değişken arasında ilişki vardır. Bu ilişki çoğu zaman, ulusal paranın dış değerindeki değişimler üzerinden işlemektedir.

Dış dengesizlik doğuran faktörler: (i) yapısal nedenler, (ii) uluslararası konjonktür dalgalanmaları, (iii) geçici nedenler ve (iv) spekülasyon sermaye hareketleri.

Yapısal nedenler, ekonomilerin yapısal özellikleri ile ilgilidir. Bu yapısal nedenler:

- Dış ödeme açıkları
 - Kronik enflasyon.
 - Harcama genişletici politikalar
 - Hızlı nüfus artış oranları
 - Teknolojide ve faktör verimliliğindeki gerilikler
 - Petrol ve doğal gaz olmak üzere kritik bazı ham maddeler bakımından aşırı dışa bağımlılık
- Gelişmekte olan ülkelerde halkın zevk ve tercihleri

En basit ifadeyle **döviz**, yabancı ülke paraları olarak tanımlanır. **Döviz talebi**, kişi ya da kurumların yerli para karşılığında belirli miktarda döviz satın almasıdır. **Döviz talebinin nedenleri:**

- İthalat yapmak,
- Yabancı piyasalara kısa veya uzun süreli yatırım yapmak,
- Arbitraj ve spekülasyon yapmak,
- Kur riskinden korunmak (hedging)

Döviz arzı, kişi ya da kurumların yerli para karşılığında belirli miktarda döviz satmasıdır. Döviz arzının nedenleri:

- İhracat yapmak,
- Yabancıların yurt içi piyasada kısa veya uzun süreli yatırım yapmaları,
- Arbitraj ve spekülasyon yapmak,
- Kur riskinden korunmak

Banka ve banka haricindeki kurumlar: Döviz piyasasının temel işlemcileri olan bankalar hem “perakende” hem de “interbank (toptan)” piyasasında faaliyet gösterirler. **Perakende piyasa** bankaların müşterileriyle yaptıkları işlemleri kapsarken, **interbank piyasası** bankaların kendi aralarında gerçekleştirdikleri işlemleri kapsar. Bankanın döviz alım-satım işlemini yapana “dealer” adı verilir. Döviz piyasasındaki işlemcilerden banka haricindeki en bilinen kurum döviz bürolarıdır.

Toplam arz, belirli bir dönem de çeşitli fiyat düzeylerinde ekonomideki bütün firmalar tarafından satılmak istenen toplam mal ve hizmet miktarını ifade eder. Toplam arz eğrisi, fiyat düzeyi ile reel toplam hâsıla arasındaki ilişkiyi gösterir. Fiyat düzeyindeki artış reel ücretlerin düşmesine yol açar. Reel ücretlerdeki düşme, bir yandan hane halkının işgücü arzını azaltmasına neden olurken, diğer yandan firmaların işgücü talebinde artışa yol açar ve işgücü piyasasında talep fazlalığı oluşur. İşgücüne olan talep fazlalığı nominal ücretlerde artışa neden olur. İşgücü piyasasındaki talep fazlalığı ortadan kalkar ve istihdam düzeyi değişmez. Uzun dönem arz eğrisi (LRAS) potansiyel hâsıla düzeyinde dik bir doğrudur.

Toplam talep; belirli bir dönemde ekonomideki ekonomik birimler (hane halkı, firmalar, devlet ve dış âlem) tarafından muhtelif fiyat düzeylerinde satın alınmak istenen toplam mal ve hizmet miktarıdır.

Fiyat düzeyi, belirli mal ve hizmet sepetinin belirli bir dönemdeki ağırlıklı temsili fiyatını ifade eder. Fiyat düzeyi ise endekslerle ölçülür.

Toplam talep eğrisi, bireysel talep eğrisine benzer şekilde, negatif eğimlidir

Toplam talep fonksiyonunun negatif eğimli olmasının sebepleri; (i) servet etkisi, (ii) zamanlar arası ikame etkisi ve (iii) uluslararası ikame etkisidir.

Esnek Kur Sistemi, döviz kurunun piyasadaki döviz arz ve talebine göre serbestçe belirlenmesidir.

Esnek kur sisteminin özellikleri:

- Döviz kurunun değeri, piyasadaki döviz arzının döviz talebine eşit olduğunda ortaya çıkan denge fiyatıdır.
- Döviz kuru piyasada serbestçe belirlendiği için Merkez Bankası'nın kura bir müdahalesi yoktur.
- Sistemde döviz kurunda sürekli ve küçük miktarlarda değişimler yaşanabilir.
- Merkez Bankası sürekli döviz kuruna müdahale etmediği için bağımsız para politikası uygulanabilir.
- Sistemde serbest piyasa kuralları geçerli olduğu için oldukça basit bir uygulama şekli vardır.
- Sistemde yüksek miktarda döviz rezervi bulundurmaya en azından orta vadede ihtiyaç duyulmaz.

Devalüasyon ihracat gelirleri üzerinde birbirine ters iki etki oluşturmaktadır. Birincisi, ihraç mallarının fiyatlarındaki düşüş nedeniyle toplam ihracat gelirlerinde ortaya çıkan olumsuz fiyat etkisi; diğeri, ihraç mallarının yabancılar için ucuzlaması sonucunda artan talebin toplam ihracat gelirlerinde yarattığı olumlu hacim etkisidir. Ancak, dış talep esnekliği 1'den büyükse, toplam ihracat geliri artacaktır. 1'e eşit olması durumunda, ihracat geliri değişmez. 1'den küçük olması durumunda, toplam ihracat geliri azalacaktır. Devalüasyonun cari işlemler dengesini sağlayabilmesi için, ihraç mallarına olan yurt dışı talebin fiyat esnekliği ile ithal mallarına olan yurt içi talebin fiyat esnekliği toplamının 1'e eşit veya 1'den büyük olması gerekir.

Dış Harcamaları Kısıcı Önlemler: Bu önlemlerin temel amacı ithalatı caydırarak, döviz giderlerini azaltmaktır. Bir kısmı cari işlem açıklarını ve bir kısmı da sermaye bilançosu açıklarını azaltmayı hedefler. Bu noktada gümrük tarifeleri, ithalat kotaları ve yasakları ile ithalatı doğrudan sınırlandırmaya yönelik önlemler ile döviz kontrolleri ve çoklu kur uygulamaları bulunur

İhracatçılar ürettikleri ürünleri yurt dışına satarak döviz geliri elde etmek, ithalatçılar ise ihtiyaç duydukları malları ülke dışından satın almak ve ihtiyaçlarını gidermek amacıyla dış ticaret yaparlar. Dış ticaret işlemlerinde karşılıklı güveni sağlamak ve olası riskleri azaltmak için zaman içerisinde çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bunlar;

Akreditif, poliçe, ön ödemeli satış, konsinye satış ve açık hesap şeklinde sıralanmaktadır.

Fason imalat, finansal kiralama, faktöring ve forfaiting bu kapsamda yer alan üretim, ticaret ve finansal gelişimi destekleyen yeni yöntemlerdendir.

Fason İmalat: Gelişmiş ülkelerde üretim yapmak, ham madde ve iş gücü maliyetleri nedeniyle kimi durumlarda yüksek maliyetli olabilmektedir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerdeki firmalar özellikle emek ve ham madde yoğun bazı sanayi ürünlerinin üretimini azgelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerdeki anlaşmalı firmalara yaptırabilmektedirler. Böylece ucuza ürettirdikleri ürünleri düşük maliyetle bu ülkelerden tekrar ithal ederler. Bu uygulama sanayileşmiş ülkelerin üretim maliyetlerinin düşmesine, az gelişmiş ülkelerde ise istihdama katkı ve katma değeri ölçüsünde döviz geliri elde etmesine olanak sağlar.

Sınav öncesinde son tekrar için hazırladığımız bu Gümüş Not;

Altın Notlar ve Altın Sorular'dan hazırlık yapan öğrencilerimizin anlayacağı şekilde kısaltılarak hazırlanmıştır.

www.akademiaof.com

Düzenli olarak uygulanan **ilk para sistemi** altın standardı sistemidir. Altın standardı sisteminden önce, “tek maden” ve “çift maden” sistemi olarak ifade edilen para sistemlerinden bahsedilebilir.

Tek maden sistemi, dolaşımda sadece altın ya da gümüş madenlerden basılmış sikkelerden birinin işlem gördüğü bir para sistemidir. Sınırsız ödeme gücü ve basma serbestliği, devletin resmî parası olan tek maden için geçerlilik arz etmiş, bozukluk olarak diğer madenlerden sikkeler de dolaşımda olmuştur.

Çift maden sistemi (bimetalizm), ise hem altın ve hem de gümüş madenlerinden basılmış sikkelerin dolaşımda bulunduğu para sistemidir. Çift maden sisteminde altın ve gümüş devletin parası olarak kabul edilmektedir. Çift metal sisteminde, nominal (üzerinde yazılı olan) değeri aynı, ancak madeni değerleri farklılık arz eden iki ödeme aracından madeni değeri yüksek olanın dolaşımdan çekilmesi ve birikim aracı olarak saklanması şeklinde bir eğilim ortaya çıkabilmektedir. Diğer bir ifadeyle iki ödeme aracından kötü olanı, iyi olanı piyasadan kovmakta ve kötü para dolaşımda kalmaktadır. Dolayısıyla altın paralar piyasadan çekilmekte ve piyasada daha çok gümüş paralar dolaşmaktadır. Bu tür bir gelişmeye ilk dikkat çeken Thomas Gresham olmuş ve “**kötü para iyi parayı kovar**” şeklinde ifade edilen ilişki “**Gresham Yasası**” olarak anılmaya başlanmıştır. Bununla beraber, çift maden sisteminin bir avantajı, fiyat istikrarının sağlanmasında ön plana çıkmaktadır.

Leon Walras’ın ileri sürdüğü “Paraşüt Teorisi”ne göre, bir ekonomide fiyatlar genel seviyesi, dolaşımdaki para miktarına; para miktarı ise değerli maden arzına bağlıdır. Böylece altın ya da gümüş madenlerinin bolluk veya kıtlığı fiyat dalgalanmalarına sebep olmakta; madenlerin birindeki yetersizlik, diğerindeki fazlalık ile denetlenmektedir. Yani bir maden, değeri için bir anlamda paraşüt vazifesi görmektedir.

Savaş sonrasında altın standardı sisteminin başarılı olamaması veya sisteme geri dönülememesi nedenleri:

- Altın standardı sistemi serbest ticaret sistemi üzerine kurulu olmakla birlikte, hükümetler savaş koşullarında ve sonrasına ekonomik hayata yoğun müdahalelerde bulunmuşlar.
- Savaş sonrasında ülkeler savaş öncesi parite üzerinden altın standardı istemine dönmüşler ve bunu ulusal prestij konusu yapmışlardır.
- 1929 yılında Büyük Buhranın ortaya çıkışı da altın standardının çökmesini hızlandırmış ve 1933 yılında sistem bütünüyle ortadan kalkmıştır.

Bu dönemde uygulanan ve daha sonra ortaya çıkan para sahalarının da nüvesini oluşturan dört temel para ve ödeme sisteminden bahsedilebilir. Bu sistemin uygulanışına paralel olarak; (i) **sterlin sahası**, (ii) **altın bloku**, (iii) **dolar sahası** ve (iv) **kambiyo denetimi uygulayan ülkelere** bahsedilebilir

IS’nin Elde Edilişi ve Eğimi: *Mal piyasası* mal ve hizmetlerin alınıp satıldığı piyasa olup, *denge koşulu* ekonomideki toplam harcamaların, toplam millî gelire eşit olmasıdır. Kamu kesimi ihmal edilirse, dışa açık bir ekonomide mal piyasası dengesi, tasarruflar (S) ile ithalat (M) toplamının, yatırımlar (I) ile ihracat (X) toplamına eşitlenmesi ($S+M=I+X$) şeklinde de ifade edilebilir. Bu eşitliğin sol tarafı ekonomide sızıntıları ve sağ tarafı da katılımları göstermektedir. Kişilerin geliri arttıkça tasarrufları da artar. Gelirin artması aynı zamanda ülkenin yaptığı ithalatı da artırır. Bu nedenle tasarruflar ve ithalat millî gelire bağlıdır. Yatırımlar ise faiz oranı (i) düştükçe artar. İhracat, dış ülkelere mal/hizmet satışı anlamına geldiğinden dış ülkelerin gelirine bağlıdır. Dolayısıyla yatırımlar ve ihracat millî gelirden bağımsızdır

Mundell-Fleming modeli 1960’ların başında ortaya atılan ve uluslararası iktisatta oldukça kabul gören bir modeldir. Modelde sabit ve esnek kur sistemleri altında para ve maliye politikalarının iç ve dış dengeyi sağlamadaki etkileri ayrı ayrı incelenmekte ve bu amaçla IS-LM analizine BP eğrisi de dâhil edilmektedir. IS-LM-BP modeli olarak da bilinen Mundell-Fleming modeline göre ekonomide iç ve dış dengenin eşanlı biçimde sağlanabilir.

Fiyat düzeyindeki değişme, talep eğrisi üzerinde harekete yol açarken; fiyat düzeyi dışında faktörlerde meydana gelen değişimler, talep eğrisinin yer değiştirmesine yol açar. Toplam talep eğrisinin konum değiştirmesine neden olan başlıca faktörler: • Toplam servetteki değişimler, • Ekonomik birimlerim bekleyişlerindeki değişimler, • Hükümet politikaları, • Uluslararası faktörler, • Talep şokları

Sınav öncesinde son tekrar için hazırladığımız bu Gümüş Not;

Altın Notlar ve Altın Sorular’dan hazırlık yapan öğrencilerimizin anlayacağı şekilde kısaltılarak hazırlanmıştır.

www.akademiaof.com